

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПВНЗ «МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»**

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СІМЕЙНА, ДИТЯЧА ТА ПІДЛІТКОВА ПСИХОТЕРАПІЯ
для студентів**

Освітньої програми:	Психологія
Рівня вищої освіти:	другого (магістерського)
на здобуття освітнього ступеню:	магістра
за спеціальністю:	053 Психологія
галузі знань:	05 Соціальні та поведінкові науки

Рівне – 2020

Робоча програма: Сімейна, дитяча та підліткова психотерапія
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія

27 серпня 2020 р. 14 с.

Розробник: к.психол.наук, доц. Гришук М.М.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри психології

Протокол від 27 серпня 2020 р. № 1

Завідувач кафедри _____ доц. Михальчук Ю.О.
(підпис)

Схвалено навчально-методичною комісією педагогічного факультету

Протокол від «27» 08 2020 року № 1

Голова _____ доц. Хом'як О.А.
(підпис)

Гарант освітньо-професійної програми «Психологія» зі спеціальності 053 Психологія у
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки рівня вищої освіти другого
(магістерського)

доц. Михальчук Ю.О. _____
(підпис)

© _____, 2020

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Рівень вищої освіти, Галузь знань, спеціальність	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4 / 4 Загальна кількість годин (денна/заочна форми навчання) – 120/120 Кількість змістових модулів – 2	Рівень вищої освіти: другий (магістерський) Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки Спеціальність: 053 Психологія	Нормативна	
		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		1-й	1-й
		Лекції	
		год. 16	год.8
		Практичні, семінарські	
		год. 24	год.8
		Самостійна робота	
		год. 40	52 год.
		Індивідуальні завдання: 40/52 год.	
		Вид контролю 1-й семестр: іспит	

2. Мета та завдання курсу

Робоча програма навчальної дисципліни «Сімейна, дитяча та підліткова психотерапія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 053 Психологія за освітньо-професійною програмою Психологія.

Мета вивчення дисципліни полягає у формуванні у студентів спеціальності “Психологія” системи знань, практичних вмінь та навичок з психокорекції (психотерапії) як галузі психологічної науки, яка вивчає умови, шляхи і методи науково обґрунтованого вирішення практичних задач в усіх сферах життєдіяльності людини у різні вікові періоди та в контексті сімейних стосунків людини.

Завдання: ознайомлення студентів із методологічними проблемами психотерапії; з'ясування особливостей надання психокорекційної (психотерапевтичної) допомоги при різних ступенях та видах порушень психічного розвитку; обґрунтування процедури надання психотерапевтичної допомоги контексті сімейних стосунків людини; висвітлення особливостей складання програм здійснення психологічної корекції з елементами психотерапії; оволодіння різними методами надання психотерапевтичної допомоги особистості в контексті сімейних взаємин.

Під час лекційних та практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти, майбутні психологи **набувають таких програмних компетентностей: ЗКЗ (загальні компетентності), СК (спеціальні, фахові, предметні компетентності).**

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях

ЗК6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

СК4. Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну) з використанням науково верифікованих методів та технік.

СК5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Результати навчання за дисципліною

Опанувавши дисципліну, студенти повинні мати такі **програмні результати навчання:**

ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.

ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.

ПР6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПР9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

ПР13. Демонструвати відповідальне ставлення до професійного самовдосконалення, навчання, саморозвитку; за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Системний підхід як основа сімейної, дитячої та підліткової психотерапії

Тема 1. Тема 1. Системні аспекти вивчення сім'ї Принципи системного пізнання в сімейній психотерапії / психології.

Література: основна [1,3,5,7,10,15,17,20] допоміжна [38,39,40,41]

Тема 2. Психолого-психотерапевтичні методи супроводу сім'ї. Системний підхід

Література: основна [2,6,8,11,14,22,26,30] допоміжна [41,43,44,45]

Змістовий модуль 2. Проблеми та секрети фахового супроводу сім'ї та її членів .

Тема 1. Ігрова сімейна психотерапія

Література: основна [4,9,16,18.23,31,37] допоміжна [46,47,48,49]

Тема 2. Особливості психокоригуючої допомоги при патології та порушеннях розвитку дітей та підлітків в контексті їх сімейних васмин

Література: основна [12,13,19,21,24,25,27, 28, 33,34, 35] допоміжна [43,48,50,51]

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усьо го	у тому числі				
л		п	ла а б	ін д	с.р.	л		п	ла б	ін д	с.р.	
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Системний підхід як основа сімейної, дитячої та підліткової психотерапії												
Тема 1. Системні аспекти вивчення сім'ї Принципи системного пізнання в сімейній психотерапії / психології	30	4	6		10	10	30	2	2		13	13
Тема 2. Психолого-психотерапевтичні методи супроводу сім'ї. Системний підхід	30	4	6		10	10	30	2	2		13	13
Модуль 2												
Змістовий модуль 2. Проблеми та секрети фахового супроводу сім'ї та її членів .												
Тема 1 Ігрова сімейна психотерапія	30	4	6		10	10	30	2	2		13	13
Тема 2. Особливості психокоригуючої допомоги	30	4	6		10	10	30	2	2		13	13

при патології та порушеннях розвитку дітей та підлітків в контексті їх сімейних ваємин												
Усього годин	120	16	24		40	40	120	8	8		52	52

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Системні аспекти вивчення сім'ї Принципи системного пізнання в сімейній психотерапії / психології.	6/2
2	Психолого-психотерапевтичні методи супроводу сім'ї. Системний підхід	6/2
3	Ігрова сімейна психотерапія	6/2
4	Особливості психокоригуючої допомоги при патології та порушеннях розвитку дітей та підлітків в контексті їх сімейних ваємин	6/2
	Разом	24/8

6. Самостійна робота (40/52 год.)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Системні аспекти вивчення сім'ї Принципи системного пізнання в сімейній психотерапії / психології.	6/7
2	Психолого-психотерапевтичні методи супроводу сім'ї.	6/7
3	Системний підхід супроводу сім'ї	6/7
4	Ігрова сімейна психотерапія	6/7
5	Типи сімей при порушеннях функціонування	6/7
6	Особливості психокоригуючої допомоги при патології та порушеннях розвитку дітей та підлітків в контексті їх сімейних ваємин	6/7
7	Поведінкові порушення у дітей (агресивність, гіперактивність) та їх корекція. Аутичні розлади	4/10
	Разом	40/52 год.

7. Завдання для опрацювання тем дисципліни

Назва теми	Зміст завдання для відпрацювання пропущених занять і невиконаних завдань	Форми контролю	Література	Кількість балів
Змістовий модуль 1. Системний підхід як основа сімейної, дитячої та підліткової психотерапії				
Тема 1. Системні	Вивчення	Проаналізуйте ситуацію № 1 і поясніть причини появи "сімейної	основна	5

аспекти вивчення сім'ї Принципи системного пізнання в сімейній психотерапії психології.	лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття	проблеми”для цього дайте відповіді на такі питання: • Хто може бути вашим клієнтом згідно запропонованої ситуації ? • Як сформувалась проблема? • Що утримує та підсилює проблему? • Що зменшує та сприяє зменшенню симптому? • Поясніть психологічні фактори проблемної ситуації спираючись на концептуальні позиції системного та психодинамічного підходів психології / психотерапії сім'ї . <u>Ситуація №1.</u> Звернулась мама дівчинки 6-и років з приводу того, що дочка останнім часом поводить себе дуже неслухняно. У мами навіть виникли сумніви стосовно її розумового розвитку. Відносини матері і дочки зіпсувались після народження другої дитини (зараз меншій дитині 6-ть місяців). III. Питання і завдання для самостійного опрацювання : 1. Назвіть етапи розвитку психології сімейних відносин. 2. Охарактеризуйте сімейні відносини в давнину. 3. Охарактеризуйте моногамні сім'ї. 4. Назвіть напрями еволюції сім'ї. 5. Розкрійте динаміку відношення до дітей. IV. Теми рефератів 1. Становлення психології сімейних відносин. 2. Еволюція сімейно-шлюбних відносин в історії розвитку суспільства. 3. Православні сім'ї. 4. Взаємини в мусульманських сім'ях. 5. Ставлення до дітей в сім'ях від старовини до наших днів.	[1,3,5,7,10,15,17,20] допоміжна [38,39,40,41]	
--	--	--	--	--

Тема 2. Психолого-психотерапевтичні методи супроводу сім'ї. Системний підхід	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття	Виконайте практичні завдання: Проаналізуйте ситуацію № 5 (http://video.yandex.ua/users/omko08/tag/семейная психотерапия) і поясніть причини появи “сімейної проблеми” для цього дайте відповіді на такі питання: • Хто може бути вашим клієнтом згідно запропонованої ситуації ? • Як сформувалась проблема? • Що утримує та підсилює проблему? • Що зменшує та сприяє зменшенню симптому? • Поясніть психологічні фактори проблемної ситуації спираючись на концептуальні позиції системного та психодинамічного підходів психології / психотерапії сім'ї . 2. Тренінг консультативних навичок. Перевірте знання та вміння психологічного консультування сім'ї взаємодіючи в малих навчальних групах та аналізуючи додаткові матеріали (див. Ю.Алешина. Индивидуальное и семейное консультирование. – М., 1999) За бажанням студенти діляться на: 2 психологів консультантів (консультують „клієнтів”), спостерігачів (спостерігають за структурою інтерв'ю, добирають релевантні теорії), „ клієнтів / клієнт” – представляє проблему сімейних взаємин.	основна [2,6,8,11,14,22,26,30] допоміжна [41,43,44,45]	5
Змістовий модуль 2. Проблеми та секрети фахового супроводу сім'ї та її членів				
Тема 1. Ігрова сімейна психотерапія	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, опрацювання методик.	Виконайте практичні завдання: Проаналізуйте ситуації № 3, 4 (http://video.yandex.ua/users/omko08/tag/семейная психотерапия) і поясніть причини появи “сімейної проблеми” для цього дайте відповіді на такі питання: • Хто може бути вашим клієнтом згідно запропонованої ситуації ? • Як сформувалась проблема? • Що утримує та підсилює	основна [4,9,16,18,23,31,37] допоміжна [46,47,48,49]	5

		проблему? • Що зменшує та сприяє зменшенню симптому? 2. Тренінг консультативних навичок. Перевірте знання та вміння психологічного консультування сім'ї взаємодіючи в малих навчальних групах та аналізуючи додаткові матеріали (див. Ю.Алешина. Индивидуальное и семейное консультирование. – М., 1999) За бажанням студенти діляться на: 2 психологів консультантів (консультують „клієнтів”), спостерігачів (спостерігають за структурою інтерв'ю, добирають релевантні теорії), „клієнтів / клієнт” – представляє проблему сімейних взаємин. III. Самостійне опрацювання ситуацій № 1,2,3 (див. Додаток Методичні рекомендації по організації самостійної роботи студентів над дисципліною «СІМЕЙНА, ДИТЯЧА ТА ПІДЛІТКОВА ПСИХОТЕРАПІЯ»). Ознайомтесь із випадками з практики психолога. Виконайте завдання: - сформулюйте гіпотезу; - підберіть психодіагностичний інструментар для доведення гіпотези;; - сформулюйте систему психокорекційних заходів з урахуванням ігрової сімейної психотерапії.		
Тема 2. Особливості психокоригуючої допомоги при патології порушення розвитку дітей та підлітків в контексті їх сімейних взаємин	Вивчення лекційного матеріалу, підготовка до практичного заняття, підготовка тренінгового заняття по роботі із кризовими станами клієнтів та членів їх сімей.	Самостійне опрацювання ситуацій № 4 - 13 (див. Додаток Методичні рекомендації по організації самостійної роботи студентів над дисципліною «СІМЕЙНА, ДИТЯЧА ТА ПІДЛІТКОВА ПСИХОТЕРАПІЯ»). Ознайомтесь із випадками з практики психолога. Виконайте завдання: - сформулюйте гіпотезу; - підберіть психодіагностичний інструментар для доведення гіпотези;; - сформулюйте систему психокорекційних заходів з урахуванням ігрової сімейної психотерапії	основна [12,13,19,21,24,25,27,28, 33,34,35] допоміжна [43,48,50,51]	5

--	--	--	--	--

8. Індивідуальні завдання (34-37 год.)

- 1) підготовки тренінгової програми (5 - 8 тренінгових занять) по роботі із проблемами дитячо- батьківських стосунків;
- 2) опрацювання та аналіз різних методів надання психолого-психотерапевтичної допомоги особистості в контексті сімейних взаємин.

9. Методи навчання

I. Організація, самоорганізація та здійснення навчально-пізнавальної діяльності за джерелом передання і сприймання навчальної інформації: словесні (розповідь, бесіда, лекція, пояснення, інструктаж) і практичні (вправи, алгоритмізація, практична робота);

за ступенем самостійності мислення студентів: репродуктивні і творчі методи;

за логікою передання і сприймання навчальної інформації: індуктивні (узагальнення), дедуктивні(конкретизація), аналітичні, синтетичні – навчальний аналіз, синтез, установлення причинно-наслідкових зв'язків;

за ступенем керівництва навчальною роботою студентів: самостійна робота студентів, робота з книгою.

II. Стимулювання та мотивація навчально-пізнавальної діяльності

Дидактичні (ділові, ситуативно-рольові та ін.) ігри, навчальні дискусії, інтерактивні методи навчання

III. Контроль і самоконтроль, аналіз та оцінювання результатів навчання

Індивідуальне і фронтальне опитування, письмові контрольні роботи

10. Методи контролю

- Поточне тестування.
- Перевірка завдань самостійної роботи.
- Перевірка індивідуальної роботи.
- Поточний контроль.
- Семестрова форма контролю.

11. Питання до іспиту з курсу.

Схарактеризуйте історію появи та розвитку психології сім'ї.

Визначте соціально-психологічні аспекти індивідуального холону.

Проаналізуйте провідні психологічні та психотерапевтичні підходи в дослідженні сім'ї.

Визначте соціально-психологічні аспекти подружнього холону.

Здійсніть порівняльний аналіз функцій сім'ї.

Визначте соціально-психологічні аспекти батьківського холону.

Визначте соціально-психологічні аспекти холону сиблінгів.

Опишіть провідні позначення генограми.

Охарактеризуйте концептуальні положення структурного сімейного підходу психології сім'ї.

Охарактеризуйте провідний принцип сімейного психологічного консультування.

Охарактеризуйте провідні концептуальні положення психодинамічного підходу психології сім'ї.

Проаналізуйте концептуальні положення структурного сімейного підходу психології сім'ї щодо динамічних характеристик сім'ї.

Проаналізуйте концептуальні положення психодинамічного сімейного підходу психології сім'ї щодо динамічних характеристик сім'ї.

Опишіть соціально-психологічні характеристики сім'ї на етапі утворення пар.

Визначте предмет та задачі сімейного психологічного консультування.

Охарактеризуйте соціально-психологічні характеристики сім'ї на етапі сім'ї з маленькими дітьми.

Визначте роль та значення провідних вітчизняних та зарубіжних підходів психології сім'ї в практиці надання психологічної допомоги.

Опишіть структуру власної генограми.

Проаналізуйте концептуальні положення структурного сімейного підходу психології сім'ї щодо типових порушень механізмів інтеграції сім'ї.

Опишіть соціально-психологічні характеристики сім'ї на етапі сім'ї з дітьми – школярами або підлітками.

Типи порушення функціонування сім'ї, які обумовлюють психічну травматизацію особистості.

Опишіть соціально-психологічні характеристики сім'ї на етапі сім'ї з дорослими дітьми.

Обґрунтуйте провідні концептуальні положення системного підходу психології сім'ї за Е.Г.Ейдемільером.

Проаналізуйте значення розладів поведінки людини в контексті типів порушення функціонування сімей за С.Мінухінім.

Характеристика соціально-психологічних факторів сім'ї, які впливають на виникнення патогенних ситуацій та психотравмуючих переживань.

Проаналізуйте соціально-психологічні характеристики сім'ї „па – де – де”.

Опишіть соціально-психологічні фактори сім'ї, які впливають на стан глобальної сімейної незадоволеності

Охарактеризуйте особливості функціонування сім'ї, які складаються з трьох поколінь.

Опишіть соціально-психологічні фактори сім'ї, які впливають на стан „сімейна тривога”.

Проаналізуйте соціально-психологічні характеристики сім'ї з делегуванням обов'язків.

Опишіть соціально-психологічні фактори сім'ї, які впливають на нервово – психічне та фізичне напруження людини.

Охарактеризуйте особливості функціонування сім'ї – „акордеон”.

Опишіть соціально-психологічні фактори сім'ї, які впливають на стан провини людини.

Охарактеризуйте особливості функціонування «бродячих сімей».

Охарактеризуйте шляхи виявлення психотравмуючих станів, які обумовлені станом сімейних стосунків.

Охарактеризуйте особливості функціонування «опікунських сімей».

Охарактеризуйте особливості функціонування сім'ї з названими батьками.

Теорія сімейних систем М.Боуена.

Охарактеризуйте особливості функціонування сім'ї з „привидами”.

Особливості застосування концептуальних положень транзакційного аналізу в процесі психологічного консультування сім'ї.

Системно-кібернетична сімейна психотерапія (техніки: циркулярність, гіпотези, нейтральність).

Системно-конструктивістська терапія (техніки: генограма, циркулярне опитування, гіпотетичні питання).

Наративний підхід (техніки: множинні діалоги, створення спільного контексту, екстерналізація, пошук винятків, розмова спрямована на рішення, „дивні/чарівні питання”.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування, індивідуальна та самостійна робота				Підсумковий тест	Сума
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль №2			
T1	T2	T1	T2	40	100
15	15	15	15		

T1, T2 ... T4 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Шкала оцінювання: національна та ECTS			
Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

13.Методичне забезпечення

1. Підручники.
2. Роздатковий матеріал.Психодіагностичні методики
3. Мультимедійні засоби. Презентації.

14. Рекомендована література

Основна

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. М.1997.
2. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. М.1993.
3. Бендлер Р., Гриндер Дж., Сатир В. Семейная терапия. СПб.1993.
4. Бондаренко О.Ф.Психологічна допомога особистості: [учб.посібник для студентів ст. курсів психол фак. та від-нь ун-тів] / О.Ф.Бондаренко – Харків: „Фоліо”,1996. – 237 с.
5. Васильковская С.В.. Теория и практика психологического консультирования. К. 1995г.
6. Вацлавик П. Как стать несчастным без посторонней помощи.М.1993.
7. Витакер К. Танцы с семьей. М.1996.
8. Генцл З.А. Криза як ритуал переходу. Ідеї до конструктивістсько-системної концептуалізації кризи та кризової інтервенції / З.А.Генцл [пер.з нім.

- В.Слюсаренко; консультанти О.Добродняк, О.Мироненко]. Доповіді з системної психотерапії та супервізії. – 2-ге перероблене вид., – Львів: Надруковано самвидавом, 1998. – Випуск №1 – 22 с.
9. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства. – Львів, 2015. С.417.
 10. Грищук М.М. Професійні норми та цінності діяльності психолога – консультанта / М.М.Грищук // Наукові записки. Серія „Психологія і педагогіка”. – Острого, 2002. – Вип. 3. – С.105-108.
 11. Грищук М.М. Особливості взаємодії психолог – клієнт – сім’я: системний підхід / М.М.Грищук // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: Збірник наукових праць / Редкол.: І.Д.Бех, З.Ф.Сіверс, Е.В.Белкіна та ін. – К.: КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2006. – № 6. – С.20-25.
 12. Грищук М.М. Використання системної сімейної психотерапії в практиці надання психологічної допомоги / М.М.Грищук // Матеріали VI Міжнародної науково – практичної конференції „Наука і освіта ‘2003”. Психологія / відп. ред. К.О.Біла, (20 -24 січня 2003 р. Дніпропетровськ – Донецьк – Харків), 2003. – Т.10. – С.5-6.
 13. Грищук М.М. Техніка постановки запитань як метод підтримки психолого-психотерапевтичного процесу: системний аспект. / М.М.Грищук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2007. – Вип. 36. – С.78-83.
 14. Кери С. Антиежедневник. Київ, 2017. С.96.
 15. Кратохвил С. Психотерапия семейно - сексуальных дисгармоний. М.1991.
 16. Леви Д.А. Семейная психотерапия.История, теория, практика. СПб.1993.
 17. Мэй Р.Искусство психологического консультирования. М. 1994г.
 18. Немов Р.С.. Основы психологического консультирования. М. 1999г.
 19. Осипова А.А. Общая психокоррекция. М.2000.
 20. Основы консультативної психології. Аналіз сучасних концепцій. К. 1992р.
 21. Панок В. Основы практичної психології. К. 1999 р.
 22. Пэпп П. Семейная психотерапия и ее парадоксы. М.1998.
 23. Простун Н. Как понять ребенка, видевшего войну и как помочь ему. – Київ, 2016, С.136.
 24. Р.Нельсон – Джоун. Теория и практика консультирования. С-Пб. 1999.
 25. Сатир В Как строить себя и свою семью. М.1992.
 26. Сатир В. Психотерапия семьи. М.1999.
 27. Саймон Р. Один к одному. М.1996.
 28. Семіченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування. К. 1998.
 29. Семья в психологической консультации. Опыт и проблемы психологического консультирования. Под ред. А.А.Бодалева. М. 1989г.
 30. Сімон Ф., Рех-Сімон К. Циркулярне опитування. – Львів, 2017 С.206.
 31. Шерман Р., Фредман Н. Структурированные техники семейной и супружеской терапии. М.1997.
 32. Нормативні документи, які регламентують діяльність психотерапевтичної мережі України. Методичні рекомендації. Кафедра психотерапії ХМА ПО. – Х., 2002. – 39 с.
 33. Основы практичної психології: підручник. [В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелєва та ін.]: Підручник. – К.: «Либідь», 1999. – 536 с.
 34. Фільц О. Місце психотерапії між психіатрією і психологією // Психотерапія - нова наука про людину / О.Фільц / За ред. Альфреда Прица. Springer Wien.New York, Львів ІНВП «Електрон», 1998. – С. 275-290.
 35. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. Л.1990.

36. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия и психология семьи. СПб.1999.
37. Юрченко В.М. Психічні стани людини: системний опис. Монографія / В.М.Юрченко – Рівне, 2006. – 574 с.

Допоміжна

38. Життєві кризи особистості: науково-методичний посібник./ [ред. рада: В.М.Доній, Г.Н.Несен та ін.] – К.:ІЗМН, 1998. – 357 с.
39. Злобіна О.Г. Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності / О.Г.Злобіна, В.О.Тихонович // Національна академія наук України ін-т соціології, – К.,1996. – 98 с.
40. Максимова Н.Ю. Основи дитячої патопсихології: навч. посібник [Н.Ю.Максимова, К.Л. Мілютіна, В.М. Піскун]. – К.: Перун, 1996. – 464 с.: іл. – (Трансформація гуманіт. Освіти в Україні).
41. Нормативні документи, які регламентують діяльність психотерапевтичної мережі України. Методичні рекомендації. Кафедра психотерапії ХМА ПО. – Х., 2002. – 39 с.
42. Основи практичної психології: підручник. [В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.]: Підручник. – К.: «Либідь», 1999. – 536 с.
43. Титаренко Т.М. Криза як глибинний внутрішньоособистісний конфлікт. Природа, феноменологія та динаміка конфліктів у сучасному світі // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 19 – 21 жовтня 1993 р. – Чернівці, 1993.
44. Фільц О. Місце психотерапії між психіатрією і психологією // Психотерапія - нова наука про людину / О.Фільц / За ред. Альфреда Прица. Springer Wien.New York, Львів ІНВП «Електрон», 1998. – С. 275-290.
45. Стюарт Й., Джойнс В. Основи ТА: транзакційний аналіз.-К., 2002.-393с.
46. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. — Екатеринбург: ЛИТУР, 1999
47. Берн Э. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы. — Екатеринбург: ЛИТУР, 1999
48. Харрис Т.А. Я «о'кей», ты «о'кей»
49. Горянина В.А., Масалков И.К. Преображение жизненных ситуаций (Ч.1) М.,1999.
6. Кристиансен К., Билунд П. Транзактный анализ в бизнесе — СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006.
50. Кристиансен К., Билунд П. Игры, в которые не играют успешные люди. Мастер-класс практической психологии. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2009
51. Н.Н.Васильев. Тренинг профессиональных коммуникаций в психологической практике. – СПб., 2004

15. Інформаційні ресурси

<https://www.twirpx.com/file/2541231/>
<https://refdb.ru/look/1757074-pall.html>
<https://www.twirpx.com/file/35368/>
<https://www.twirpx.com/file/157322/>